

ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРДА ЖИНОЯТЧИ ШАХСИ МУАММОЛАРИ

Тўраев Сардор Абдихаким ўғли

Тошкент давлат юридик университети докторанти

E-mail: Sardor_96s@bk.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6529258>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 01- may 2022

Ma'qullandi: 10- may 2022

Chop etildi: 15- may 2022

KALIT SO'ZLAR

шахс, жиноятчи шахс, жиноятчиларнинг белгилари, интеллектуал-маънавий хислатлар, руҳий ва жисмоний ҳолат, ижтимоий-демографик белгилар, десоциаллашув, ғаразгўй, зўравон, нуфузли тип, профессионал жиноятчилар.

Муаллиф жамиятда барча соҳаларда янги технологиялардан фойдаланиш жиноий фаолиятнинг янги тури – ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятларнинг содир этилишига олиб келганини ҳам таъкидлаган. Компьютер ва интернет ижтимоий тармоқларида содир этиладиган жиноятлар юзасидан жиноятчи шахсини баҳолаш ва унга криминологик жиҳатдан баҳо бериш мушкул. Тадқиқ этилаётган жиноятларни содир этган жиноятчи шахсини аниқлаш, унинг криминологик портретини тўғри шакллантириш жиноятни тергов қилиш ва очиш билан боғлиқ муаммоларга барҳам беришга хизмат қилади.

ANNOTATSIYA

Мазкур мақолада муаллиф интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган жиноятчи шахсининг криминологик жиҳатдан айрим жиҳатларини очиб беришга ҳаракат қилган.

Глобал ахборотлаштириш асрида ахборот хавфсизлигига таҳдид солаётган компьютер жиноятчилиги бугунги кунда ҳеч кимга сир эмас. Ахборот технологиялари соҳасидаги саводхонлик ушбу турдаги жиноятлар қурбонига айланмасликнинг зарурий шартига айланди. Қайд этиш керакки, бундай жиноятларни амалга оширишда компьютер техникаси ва турли дастурий таъминотлар жиноят содир этишнинг асосий воситаси сифатида фойдаланилмоқда.

Шунингдек, мақолада Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган шахсларга умумий таъриф бериш ва уларни статистик даражада ўрганиш шахсларнинг маълум туркумларига хос бўлган хусусиятларни аниқлаш ҳамда жиноятчиликка қарши курашни режалаштириш ва жиноятчиликнинг олдини олиш учун тегишли чоралар кўриш билан боғлиқ эканлигига оид мулоҳазалар билдирилган.

Шахс – алоҳида киши, ижтимоий-ахлоқий моҳиятни ўзида мужассамлаштирган индивиддир. Шахс – ижтимоий-маънавий, ахлоқий моҳиятни ўзида мужассамлаштирган одамни англатувчи тушунча [1]. Бу тушунча барча

ижтимоий-гуманитар фанларда ўз предмети нуқтаи назаридан ишлатилади. Шахс ҳақида хилма-хил талқинлар бор. Шахс – биофизиологик, ижтимоий, маънавий, ахлоқий ва эстетик фазилат ва хислатларнинг яхлит бир бутунликка айланиши ҳамда муносабатлар тизими билан қамраб олинishiдир. Шахснинг шаклланишида қуйидаги омиллар қатнашади: 1) биологик (насл); 2) табиий муҳит; 3) маданий муҳит; 4) ижтимоий тажриба; 5) одамлар билан муносабат [2].

“Шахс” тушунчаси инсоннинг ижтимоий фойдали меҳнатга муносабатини, инсон ижтимоий ривожланиш учун зарур бўлган хоссаларни шакллантириш учун ўзи устида қандай ишлашини муқаррар тарзда қамраб олади [3].

Шундай қилиб, инсон шахси – табиий ва ижтимоий, моддий ва маънавий фазилатлар ва хислатларнинг мураккаб уйғунлигидир. Шахс – ўз шахсий (индивидуал) ва жамиятдан олинган ижтимоий тажрибага эга бўлган ҳаракатчан тизимдир. Мазкур тажриба шахснинг ўзини қуршаган муҳитга муносабатида, унинг ҳис-туйғулари ва хулқ-атворида ўз аксини топади. Шахс – одамнинг онги, сезгилари ва хоҳиш-иродасини шакллантирувчи ижтимоий муносабатларнинг муайян борлигидир. Шу муносабатларнинг (энг аввало, иқтисодий, ишлаб чиқариш муносабатларининг) етуклик даражаси одам шахсининг етуклик даражасини белгилаб беради.

Шахс таркиби тўғрисидаги масала муҳим методологик масалалардан биридир.

Социологияда шахснинг камида уч муҳим таркибий элементи фарқланади: 1) шахснинг жамиятдаги ижтимоий ҳолати, аввало унинг ишлаб чиқаришга муносабати – ишлаб чиқариш муносабатлари тизимида шахснинг

ўрни, қайси ижтимоий табақага мансублиги; 2) шахс қайси функция ва ролларни бажариши;

3) шахс ҳаёти ва фаолияти мотивларининг, манфаатлар (ижтимоий, шахсий), эҳтиёжлар (моддий, маънавий) тизимининг хусусияти, яъни шахснинг мойилликлари.

Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган жиноятлар субъекти шахсини ўрганиш замирида юқорида қайд этилган умумий асосий қоидалар ётиши лозим.

Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган жиноятчи шахси – аввало жиноят субъектининг шахсидир. Жиноят қонунчилигига биноан жиноят субъекти уни айнан субъект деб топиш учун зарур кўрсаткичларга эга бўлиши лозим. Бундай кўрсаткичлар учта: жисмоний шахс (жаҳоннинг баъзи бир мамлакатларида юридик шахсларни ҳам жиноят субъекти деб топиш имконияти назарда тутилганки, бунга қўшилиш қийин), шахснинг муайян ёшга тўлганлиги (МДХнинг бир қанча мамлакатлари қонунчилигига кўра 14, 16, 18 ёш, жаҳоннинг баъзи бир мамлакатлари жиноят кодексларига биноан эса – бундан ҳам кичикроқ ёш) ва ақли расолик.

Аммо Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган жиноятчи шахсини тавсифлаш учун жиноят субъектининг фақат жиноят-ҳуқуқий белгилари етарли эмас. Муайян субъектнинг Интернет тармоғида жиноят содир этиши фақат жиноят содир этган одам шахси мавжудлигини эътироф этиш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Жиноят субъектининг шахси одамнинг асосан жиний хулқ-атвор хусусиятлари билан боғлиқ бўлган бошқа ҳар хил кўрсаткичларини ҳам қамраб олади. Жиний хулқ-атвор, энг аввало, одамни қуршаган борлиқ, муҳит билан белгиланади. Лекин, айтилиши мумкин, у шахснинг муайян майллари,

интилишлари, хулқ-атвор мотивлари ва мақсадларини ҳам акс эттиради. Табиийки, одамга қандай салбий хусусиятлар хос бўлмасин, агар у жиноят содир этмаган бўлса, уни жиноятчи деб ҳисоблаш мумкин эмас. Жиноят содир этганлик ҳолати муайян одамни ғайриижтимоий шахс сифатида тавсифлайди, лекин унинг мазмун-моҳиятини тўлиқ тушунтириб бермайди.

Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган жиноятчи шахсини тўлақонли тавсифлаш ва баҳолаш учун унинг ҳам ижобий, ҳам салбий хулқ-атворини белгиловчи барча хислатлари ва хусусиятларини, унга хос бўлган барча хислатлар тизимида ижтимоий салбий хоссалар улушини ҳисобга олиш зарур.

Ижтимоий борлиқ ҳодисаси сифатида, жиноятчилик ижтимоий муносабатларга тажовуз қилган шахсларнинг ўзига хос хусусиятлари билан белгиланади. Ҳар бир муайян жиноий ҳаракат ана шу хусусиятларни акс эттиради. Пировардида жиноий қилмиш содир этган шахсда унинг ижтимоий муносабатлар – жиноий тажовуз объектига салбий муносабатини белгиловчи дунёқараши ҳам ўз аксини топади.

ҚАбдурасулова таъкидлаб ўтганидек, жиноят субъектининг шахси уч даражада: жиноятчи шахси умумий тушунчаси нуқтаи назаридан, ҳар хил тоифага мансуб жиноятчиларнинг белгиларини аниқлаш нуқтаи назаридан ва муайян жиноят содир этган шахс (масалан, ўғрилиқ, одам ўлдириш, номусга тегиш, автомобилни олиб қочиш ва ҳоказо жиноятлар содир этувчи шахслар) даражасида ўрганилиши лозим [3].

Мазкур даражаларда шахсни ўрганиш ва унинг белгиларини аниқлаш даражаси ҳар хил бўлиши мумкин, чунки бу ерда умумлаштириш (абстракция) даражаси ҳар

хилдир. Жиноят субъектининг шахси муайян жиноят содир этган шахс даражасида нисбатан тўлиқ тавсифланиши мумкин. Аммо муайян тоифага мансуб жиноятчиларни (масалан, рецидивистлар, вояга етмаганлар, мулкка қарши, давлатга қарши, зўравонлик ва ҳоказо жиноятлар содир этган шахсларни) ўрганиш жиноятчи шахсини бундай шахсларнинг ўзига хос хусусиятлари нуқтаи назаридан ёритиш ва тегишинча жиноятларнинг тегишли тоифаларига қарши курашнинг муайян чоратадбирларини ишлаб чиқишга ёрдам беради. Айни вақтда, “жиноятчи шахси” умумий тушунчаси ҳам одам фазилатлари ва хислатларининг жиноятчилик билан ўзаро боғланишини ўрганиш ва ҳисобга олиш учун фойдалидир. Махсус адабиётларда айрим олимлар, хусусан, профессор Ю.Д.Блувштейн томонидан илгари сурилган “жиноятчи шахси” умумий тушунчасидан воз кечиш мақсадга мувофиқлиги ҳақидаги фикрига қўшилиб бўлмайди.

Криминология фанида жиноят субъекти шахсининг асосий таркибий элементлари анча мукаммал тавсифланган. Мазкур таркиб умуман олганда жиноятчининг муайян хислатлари ва хоссаларини белгиловчи ижтимоий-демографик, ижтимоий-ахлоқий, ижтимоий-психологик, ижтимоий-ҳуқуқий белгиларни қамраб олади.

Криминолог олимларнинг Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган жиноятчи шахси схемаси тўғрисидаги баъзи бир муҳим таклифларини келтириб ўтамиз. Р.Душановнинг қайд этишича, жиноятчи шахси – жиноятчининг асосий интеллектуал-маънавий хислатлари, руҳий ва жисмоний ҳолатининг мажмуидир [4]. Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган жиноятчи шахси тушунчаси ўзига хос равишда жиноятчининг

ижтимоий белгиларини ифодалайди, яъни шахснинг “ижтимоий қиёфаси”ни очиб беришга хизмат қилади. Шунинг учун ҳам криминалистикада шахсга моддий воқелик нуқтаи назардан – бўйи, қадди-қомати, кўзи, қоши кабиларни тавсифланса, криминологияда шахсга унинг ижтимоий ҳолатлари орқали таъриф берилади [5].

Юридик адабиётда жинойтчи шахси деганда, жинойт қонунини айбли равишда бузаётган шахсни тавсифловчи, ҳамда бошқа шахсий шароитлар ва ҳолатлар билан ҳамоханг тарзда, унинг жинойи хулқига таъсир этадиган ижтимоий ва ижтимоий шартланган хусусиятлар, белгилар, алоқалар, муносабатлар йиғиндиси тушунилади [6]. Жинойтчи шахси, махсус ижтимоий тип сифатида кўрилади, унинг хусусиятлари эса “...шахснинг десоциаллашувини, ҳамда шу орқали салбий ижтимоий ролларни танлаш ва амалга ошириши ҳақида далолат берадиган салбий ижтимоий сифатлар мавжудлиги”да ифодаланади [7].

“Инсон хулқ-атвори кўпчилик қисми мазмунини унинг биологик хусусиятлари эмас, ташқи вазиятнинг қисқа муддатли ва кўп холда тасодифий таъсири ҳам эмас, балки индивиднинг бутун ҳаёт йўли белгилаб беради” [8], деб ёзган эди Н.В. Кудрявцев.

Жинойи хулқ – атворининг пайдо бўлишида ҳис-ҳаяжон ва бундан ташқари, эмоцияли сиқилиш қанчалик юқори бўлса, шунчалик унинг ақл идроки ва иродасига таъсир қилади. Шу боисдан инсон онгига эмоциянинг қандай таъсир кўрсатиши турли факторларга боғлиқ бўлади. Инсоннинг эмоционал хулқ атвори унинг, баъзи аъзоларига таъсир этади. Инсон хатти-ҳаракати унинг шахсияти билангина сабабий боғланмасдан, балки биологик, психофизиологик ҳолатлар билан ҳам боғлиқдир [9].

Кўриниб турибдики шахс – муҳитнинг, ижтимоий тарихий шароитларнинг маҳсулидир. Унинг руҳий ривожланиши моддий ва руҳий омиллар таъсири остида содир бўлади. Бироқ улар шахсга бир хил даражада таъсир қилмайди. Ҳал қилувчи аҳамият - жамият ҳаёти ва фаолиятининг ҳақиқий моддий прогресси ижтимоий борлиққа тегишли. Психологик нуқтаи назардан бу ёшда вояга етмаганлар ҳаёт қадриятларининг “иерархиясини” шакллантирадилар, уларнинг хулқ-атвориға ҳаётий тажрибанинг етишмаслиги, ижтимоий хулқ-атвор кўникмалари тизимини шаклланишининг яқунланмаганлиги таъсир қилади ва натижада, содир этиладиган аксарият қилмишларнинг вазиятлилигига таъсир қилади. “Индивиднинг биологик хусусиятлари (агар улар аниқланган бўлса) ҳаёт, реал ҳаётий, маиший (ва айниқса муаммовий) вазиятлар ўзининг муайян изини қолдирувчи омил бўлиб хизмат қилади” [10]. Инсоннинг табиий мавжудот сифатида ҳайвондан фарқи шундаки, у онгли, фаол мавжудотдир. Шу сабабли у, олдиға қўйилган мақсадларға мувофиқ, табиатдан ўз эҳтиёжларини қондириш учун фойдаланиш билан бир вақтда, уни ўзгартиради. Шу билан бирга, одамда онг мавжудлигининг ўзи уни шахс сифатида тавсифламайди. Инсонда онгнинг мавжудлиги унинг ижтимоий ва биологик жиҳатлари ўзаро нисбатини аниқлашда муҳим аҳамиятга эгадир. Зотан, онг ижтимоий муносабатлар маҳсулидир. Онг инсоннинг объектив борлиқни, одамнинг бошқа одамлар билан объектив муносабатларини акс эттириш шакли сифатида амал қилади. Бинобарин, ушбу муносабатлар ўз манбаига кўра ижтимоий хусусиятга эгадир.

Жиноят содир қилган шахсни ўрганиш, бу ўзидан-ўзи пайдо бўлган мақсад эмас. Пировардида, жиноятларни индивидуал профилактикасининг назарий асослари – жиноятчи шахси, унинг жиноий хулқ-атвори сабаблари ва механизмлари ҳақидаги криминологик билимлардир [11].

Жиноятчи шахсининг криминологик тавсифи, у ёки бу жиноятни содир қилган шахсни, инсоннинг жамиятга қарши хулқ-атвори билан бевосита ёхуд билвосита боғлиқ бўлган, ҳамда жиноят содир қилишни шартлайдиган ёхуд енгиллаштирадиган, ёхуд уни содир қилиш сабабларини англашга кўмаклашадиган, ижтимоий турмуши ва ҳаётий тажрибасининг турли жабҳалари ва кўринишларини тавсифловчи белгилар (аломатлар) тизими сифатида кўрилади.

Б.В.Волженкин жиноятчи шахси таркибидаги белгиларни уч гуруҳга ажратишни таклиф қилади: 1) шахсининг жамият аъзоси сифатидаги умумий белгилари; 2) жиноятчи шахсининг уни бошқа фуқаролардан фарқлаш имконини берувчи, лекин барча жиноятчилар учун умумий бўлган (унинг ижтимоий хавфлилиги даражасини тавсифлайдиган) алоҳида белгилари; 3) жиноятчи шахсининг мазкур одамни тавсифлайдиган ўзига хос белгилари.

Н.Т.Ведерников шахс белгиларини икки гуруҳга ажратишни таклиф қилади: а) индивидуаллаштирувчи белгилар (шахсининг таржимаи ҳоли, моддий аҳволи, жисмоний ва руҳий соғлиғи ҳақидаги маълумотлар); б) шахсининг ижтимоий (ишлаб чиқаришга оид, сиёсий ва оилавий) тавсифи. Ю.Д.Блувштейн жиноятчи шахсининг демографик, ижтимоий, ҳуқуқий, психологик ва биологик (тиббий) белгиларини фарқлайди [12]. А.Б.Сахаров дастлаб жиноятчи шахсининг белгиларини ижтимоий-демографик, ижтимоий-

психологик ва ижтимоий-биологик тоифаларга ажратишни таклиф қилган эди. Бироқ, кейинчалик у ўз фикрини муайян даражада ўзгартирди ва шахсининг биологик белгилари туркумини рўйхатдан чиқариб ташлади [13].

Ҳар қандай одам, ижтимоий мавжудот сифатида, ҳар хил алоқа ва ижтимоий муносабатларга эгадир. Жиноятчи шахсини белгилайдиган алоқалар, хоссалар ва белгиларнинг ранг-баранглиги энг аввало жиноят содир этган шахсининг ижтимоий аҳамиятга молик хислатлари ва хусусиятларини ўрганишни, жиноятчи шахсининг типологик хусусиятларини аниқлашни ва уни алоҳида ижтимоий тип сифатида тавсифлашни назарда тутати.

Ҳар қандай жиноий ҳаракат аввало одамнинг интеллектуал, эмоционал ва ахлоқий фазилатлари ва хислатларини акс эттиради. Шу боис мазкур фазилат ва хислатларнинг объектив кўрсаткичларини аниқлаш, уларнинг деформациялашуви босқичларини тадқиқ қилиш криминология учун муҳимдир. Шунга асосланган ҳолда у ижтимоий соҳада жиноятчи шахсини ва унинг жиноий хулқ-атворини белгилайдиган криминоген омилларнинг яхлит таснифини тузиши мумкин.

Бунда ижтимоий-демографик белгилар – жинс, ёш, оилавий ва ижтимоий ҳолат, маълумот, касб ва ҳоказолар аҳоли турли ижтимоий табақаларининг жиноий фаоллигини аниқлаш, жиноят содир этган шахсларнинг ёш ва жинс хусусиятларини кузатишга ёрдам беради. Шахсининг оилавий ва ижтимоий ҳолатини тадқиқ қилиш муайян жиноятчининг шахси шаклланишига таъсир кўрсатган криминоген омиллар ва ҳолатларни аниқлашга кўмаклашади.

Ижтимоий-психологик тавсиф “шахс-муҳит” ўзаро таъсир механизмларини ўрганишга,

жиноятчининг шахси шаклланишига таъсир кўрсатувчи ножўя шарт-шароитларни аниқлашга имконият яратади. Эмоциялар, интеллект ва ирода соҳаларини таҳлил қилиш индивидуал жиной хулқ-атвор мотивация жараёнлари ҳақида хулосалар чиқариш, жиноятнинг муайян мотивлари ва сабабларини аниқлаш имконини беради.

Хусусан, интеллект шахсининг ақлий ривожланиш даражасини, ўзини қуршаган муҳит ҳақидаги билимлари ҳажми ва уларнинг чуқурлик даражасини, маърифий қизиқишлари мазмуни, доираси ва ҳажмини, ижтимоий муносабатлари ҳажмини белгилайди.

Оилавий аҳвол ва унинг ўзгариши ҳам жиноятларни содир этган шахсларнинг шахсий хусусиятлари шаклланишига ўз таъсирини кўрсатади. Оиланинг муайян даражада жиной хулқнинг йўналиши ва барқарорлигига ҳам таъсири бўлади. Криминологияда оилавий тарбиянинг вояга етмаган ҳуқуқбузарларнинг шаклланиши, оилавий келишмовчиликларнинг маиший жиноятчиликка таъсири кўпроқ ўрганилган. Умуман оилали шахслар томонидан бўйдоқлар ва бир ўзи турадиганларга нисбатан камроқ жиноят содир этилади. Кўп ҳолларда оила ижтимоий назорат функциясини бажаради.

Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган жиноятчиларни ижтимоий аҳволи ва бажараётган ишига кўра тавсифлайдиган булсак, улар орасида ҳеч қандай иш билан шуғулланмайдиганларнинг ҳиссаси кўпдир.

Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган шахсларга умумий таъриф бериш ва уларни статистик даражада ўрганиш шахсларнинг маълум туркумларига хос бўлган хусусиятларни аниқлаш ҳамда жиноятчиликка қарши курашни

режалаштириш ва жиноятчиликнинг олдини олиш учун тегишли чоралар кўриш имконини беради. Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган жиноятчилар шахсининг умумий типологиясини ишлаб чиқишда биз психологияда шаклланган қуйидаги талаблардан келиб чиқдик: 1) типология муайян ижтимоий шарт-шароитлардан узилиб қолмаслиги керак; 2) типология шахсларни бир туркумга бирлаштирувчи муҳим феъл-атвор хусусиятларини очиб бериши лозим; 3) типология ҳаётий материалга асосланиши ва алоҳида муайян вазиятларга хос бўлган ҳолатларни тушунтириш учун хизмат қилиши керак [14].

Ч.Ломброзо ҳам ўзининг “Жиноятчи ва фоҳиша аёл” асарида жиноят содир этишда айбдор бўлган шахсларни бир нечта типларга ажратади: 1) туғма жиноятчи шахслар; 2) тасодифий жиноятчи шахслар; 3) эҳтиросли жиноятчи шахслар. Ломброзо ўз жонига қасд қилган ва чақалоғини ўлдирган шахсларни алоҳида кўриб чиқади, фоҳишаларни ҳам иккита: тасодифий ва туғма тоифадагиларга ажратади [15].

Шундай қилиб, жиноят шахсларнинг агрессив криминал хулқ-атворини белгилайдиган, “синдром – шахс – вазият” учлигининг ўлчамлари ўзининг ифодасини топган муайян клиник-ижтимоий комплекслар аниқланди. Бу клиник-ижтимоий комплекслардан жиноятчи томонидан содир этилувчи агрессив ҳаракатларни прогноз қилиш учун фойдаланиш мумкин. Шунингдек, улар ўрганилган шахслар контингенти томонидан содир этиладиган агрессив ҳаракатларни профилактика қилшга қаратилган тиббий ва ижтимоий йўсиндаги чора-тадбирларни ишлаб чиқишга комплекс ёндошув учун хизмат қилиши мумкин [16].

Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган жиноятчиларни таснифлаш муҳим аналитик ва профилактик аҳамиятга эгадир. У жиноятчилик сабабларини янада чуқурроқ ва ҳар томонлама ўрганиш, жиноятларнинг олдини олиш ва прогноз қилиш тизимини ишлаб чиқишга ёрдам беради. Шу сабабли жиноятчиларни таснифлаш криминологиянинг энг долзарб, лекин ҳали яхши ўрганилмаган муаммоларидан бири бўлиб қолаётир.

Жиноятчиларни ҳар хил асосларга кўра таснифлаш мумкин. Жиноятчиларни улар содир этган жиноятларнинг турлари ёки хусусиятига кўра таснифлаш (“ўғрилар”, “фирибгарлар”, “безорилар”, “зўрлик ишлатувчилар”, “порахўрлар” ва ҳ.к.) энг содда ва умумий эътироф этилган таснифдир. Жиноят содир этиш мотивларининг хусусиятига кўра жиноятчиларнинг “ғаразғўй”, “зўравон”, “нуфузли” ва бошқа типлари фарқланади.

Руҳий соғломлик даражасига кўра жиноятчилар руҳан соғлом, руҳий касаллик билан чегарадош ҳолатда, психопат ёки руҳий касал бўлади.

Жиноятчиларни ижтимоий-демографик белгиларига кўра: вояга етмаган жиноятчилар, шу жумладан ўғил болалар ва қиз болалар; жиноятчи аёллар; хизматчи-жиноятчилар; ўқувчи-жиноятчилар; жиноятчи ҳарбий хизматчилар; транспорт соҳасидаги жиноятчилар; тижорат соҳасидаги жиноятчилар ва ҳ.к.

Жиноятчиларни ғайриижтимоий мойилликлари, кадриятлари ва мўлжалларининг хусусиятига қараб таснифлаш жиноятчиларни таснифлашнинг энг кенг тарқалган усулидир. Ушбу мезонга кўра жиноятчиларнинг шахси уч гуруҳга ажратилади: а) инсонга, унинг муҳим

бойликлари – ҳаёти, соғлиғи, шаъни, қадр-қиммати ва ҳоказоларга салбий-беписанд муносабатда бўлган жиноятчилар; б) ўзгалар мулкига, моддий неъматларни меҳнатга қараб тақсимлаш принципига нисбатан ғаразли-эгоистик муносабатда бўлган жиноятчилар; в) жамият ва давлат томонидан ўрнатилган қонун-қоидаларга, ўз умумфуқаролик, хизматга доир ва бошқа махсус вазифаларига (масалан, ҳарбий хизматга) анархистик-эгоистик муносабатда бўлган жиноятчилар.

Баъзи бир муаллифлар (масалан, Ю.М.Антонян) умум эътироф этилган ижтимоий кадриятларга енгилтаклик ва масъулиятсизлик билан муносабатда бўлувчи жиноятчиларни (масалан, эҳтиётсизлик орқасида жиноят содир этувчи шахсларни) ҳам фарқлайди.

Интернет тармоғидан фойдаланиб жиноят содир этадиган шахснинг криминоген мотивацияга мойиллигининг чуқурлиги ва турғунлиги жиҳатидан худди одатий жиноятчи шахслардай куйидаги шахсий типларга ажратиш мақсадга мувофиқдир:

а) тасодифий жиноятчилар – тасодифий ҳолатлар натижасида, ўзининг аввалги хулқ-атворининг умумий тавсифига зид равишда жиноят содир этганлар;

б) вазиятга боғлиқ жиноятчилар – беқарор шахсий хусусиятлар ва турмуш шароитларининг таъсирида жиноят содир этганлар;

в) беқарор жиноятчилар – жамиятда қабул қилинган хулқ-атвор нормаларидан чекинган, бироқ шунга қарамасдан уларни қатъий ўзлаштириб олмаганлар;

г) профессионал жиноятчилар – жиноят содир этиш орқали ўз олдига қўйган мақсадларга эришишга қатъий интиладиганлар.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Маънавият: асосий тушунчалар изоҳли луғати. / Масъул муҳаррир: Қ.Назаров. – Тошкент: Ғофур Ғулом, 2010. – Б. 632.
2. Фалсафа: қомусий луғат. / Масъул муҳаррир: Қ.Назаров. – Тошкент: Шарқ, 2004. – Б. 450.
3. Абдурасулова Қ.Р. Криминология: Дарслик. – Тошкент: ТДЮИ, 2008. – Б. 61.
4. Абдурасулова Қ.Р. Криминология: Дарслик. – Тошкент: ТДЮИ, 2008. – Б. 63.
5. Душанов Р.Х. Жиноятчи шахс психологияси. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2011. – Б. 15.
6. Криминология. Дарслик. / Абдурасулова Қ.Р., Аванесов Г.А., Зарипов З.С. ва бошқ. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2007. – Б. 85.
7. Плешаков В.А. Концепция криминологической теории ситуаций или ситуационной криминологии Россия: уроки реформ. Научные труды, 2008. – С. 152
8. Стручков Н.А. Криминология и проблемы личности преступника. // Теоретические проблемы учения о личности преступника. М.: Юрид. лит, 1979. – С. 128.
9. Кудрявцев Н.В. Причинность в криминологии. М.: "Юридическая литература", 1968, -С. 22-23.
10. С.Нийёзова. Кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида қасддан одам ўлдирганлик учун жиноий жавобгарлик. –Тошкент: ТДЮИ, 2005. – Б. 15.
11. Кудрявцев С.В. Взаимодействие социально-экономических и социально-психологических процессов в генезисе преступности. "Советское Государство и право" 1985 №12. -С.22
12. Антонян Ю.М. Личность преступника - индивидуальная профилактика преступлений: сопоставление и выводы // Личность преступников и индивидуальное воздействие на них. М., 1989. – С. 3.
13. Блужштейн Ю.Д. Теоретические вопросы статистического познания личности преступника по материалам уголовных.
14. Сахаров А.Б. Криминология и профилактика преступления. Учебник для ВУЗов МВД, 1999. – С. 100.
15. Левитов Н.Д. Психология характера. –М., 2009. – С. 300-301.
16. Ломброзо Ч. Гениальность и помешательство. – Севастополь: Реноме, 1998. – С. 400.
17. Кондратьев Ф.В., Осколкова С.Н. Обоснование методов проведения СПЭ и клинических критериев невменяемости, вменяемости и ограниченной вменяемости в современных условиях / Назначение и проведение судебно-психиатрической экспертизы. Пособие для врачей. – М., 1997. – С. 36-52.